

FERENCZY MÚZEUMI
CENTRUM

TAKARÉKOS MÓDI

NÉPRAJZI
KIÁLLÍTÁS
A KÖRNYEZETBARÁT
TÁRGYHASZNÁLATRÓL

Váza dróttal befont befőttesüvegből (magántulajdon)
Vase made of wire-wrapped jar (private collection)

Mindkét oldalán viselhető pokröckendő (magántulajdon)
Double-sided blanket shawl (private collection)

A környezettudatos élet, a fogyasztás csökkentése, az újrafelhasználás korunk megkerülhetetlen témája. A kiállítás azt mutatja meg, hogyan viszonyult ezekhez a kérdésekhez a természettel együtt élő parasztság és a városba került nemzedékek, milyen ötleteket meríthetünk elődeink mindennapi gyakorlatából.

A parasztember hasznosította a természet adta javakat, házat, használati eszközeit a helyben fellelhető anyagokból készítette. A fa görbületében, elágazásában meglátta a használható eszköz formáját: a görbebotot, habarót, ütetőfát. Gallyakból seprút, túskeboronát kötött. A legegyszerűbb tárgyaik saját készítésűek voltak.

Az ételmet jórészt maguk termelték meg, egész évre beosztották. Táplálkozásukat ciklikus rend jellemezte. A pazarlás ismeretlen fogalom volt. A konyhában használt eljárásokat, takarékos megoldásokat egyrészt a szükség szülte, a népes családoknak egyszerűen és gyorsan elkészíthető ételekre volt szüksége, másrészt a kevés alapanyagot minél változatosabban igyekeztek felhasználni. Nagyanyáink takarékos konyhája a mai háziasszonyok számára is mintául szolgálhat.

A háztartásban nem volt szemét, a szerves hulladék visszajutott a természet körforgásába. A nagyobb mennyiségben keletkező felesleges anyagokat (toll, bőr, rongy) vándorkereskedők gyűjtötték össze.

A paraszti kultúra jellemző sajátossága volt a tárgyak megbecsülése, használhatóságuk meghosszabbítása és az újrafelhasználás. Az ünnepi öltözetet, tartós használatra szánt tárgyakat kímélték, különböző eljárásokkal védték a kopástól. A köznapi holmikat addig használták, ameddig lehetett, ameddig funkciójukat betöltötték, de egyre lejjebb kerültek a használat rangsorában. Egy kötényt, egy csizma sajátos életutat járt be. A használat során ünnepiből köznapi, utcaiból otthoni, kopott, javított, végül elvásott darab lett.

Hogy a tárgyak élettartamát meghosszabbítsák, mindent igyekeztek megjavítani. A textilneműt az asszonyok maguk javították, varrták, stoppolták, foltozták, így használták tovább. Úgy

Kisfiú szüleiivel monogramos kötényben, Pilisvörösvár
Little boy with his parents in a monogrammed apron

tartották: „szebb a foltos, mint a rongyos”. Folt került a lábbellire, kosárra, edényre is. A férfiak meg tudták javítani a faeszközöket, szerszámokat, kisebb bútorokat, építményeket. A szakértelmet igénylő javítási munkákat mesterember (cipész, szabó, bogнар, drótos, kovács) végezte, a munkájuk szükséges és megbecsült volt.

Amikor elvásott, eltört, használhatatlanná vált valami, előrelátóan félretették, hogy jó lesz még valamire. A padláson, színben, udvaron tárolt holmi nem hulladék volt, hanem újra felhasználható anyag, alkatrész. A törött kaszapenge például új vágóeszköz, szárvágo vagy kés készítésére volt alkalmas. A legtöbb portán a háziak rendelkeztek a megmunkáláshoz szükséges ismeretekkel és szerszámokkal.

A leggyakrabban a fa és a textil gyűlt össze a háznál. A férfiak fából szinte bármit elkészítettek, kisszéket, ürgefogót, játékok. Az asszonyok a már nem használt ruhákból varrtak gyerekruhát, hasítottak pelenkát, szőttek rongyszőnyeget. A cserépedény letört füle játékcsikó lett a gyerekek kezében.

A használatból kikerült, fölöslegessé vált tárgyakból sem lett szemét, más minőségben vagy más funkcióba kerülve létezhetnek tovább. Az újrafelhasználásnak ez a módja a bútorok, tartós anyagú tárgyak esetében volt jellemző. A nemzedékeken át öröklődő díszes kelengyésláda a padláson végezte ócskaságok tárolójaként. Ezen tárgyak továbbélését, sok esetben a túlélését jelenti, ha múzeumba kerülnek. Másodlagos funkcióban, múzeumi tárgyként élnek tovább.

A most kiállított tárgyak többségét eddig nem láthatta a közönség, a múzeumi gyűjteményekbe is csak az utóbbi évtizedekben kerültek be. Kópott, de tulajdonosuk kezéhez igazodott eszközök, foltozott ruhadarabok, sokszor javított tárgyak, melyek terempunka során, véletlenül kerültek elő. Megmaradásukkal szemléltethető a paraszti mentalitás, a takarékos életmód.

Az életmód változásával szükségtelenné vált eszközök, tárgyak egy részét a helyben maradó generációk őrizték, őrzik mindaddig, amíg a tárgyaknak jelentése van számukra. Falusi környezetben akár személyes kötődés nélkül állítják ki a házak falán és az udvarokon. Paraszti tárgyak a városba kerülül leszármazottak otthonában is maradtak mint identitástárgyak, az elődök keze munkáját őrző dísz- vagy használati tárgyak.

A műanyaggal jelent meg a szemét a paraszti portán: bár kezdetben különlegességnek számított, végül nem tudtak mit kezdeni vele. Az iparban dolgozók viszont az üzemi műanyag és fémhulladékból új használati tárgyakat készítettek. A mezőgazdasági gépek, műszaki cikkek alkatrészeiből működő szerkezeteket raktak össze. A varrás, barkácsolás alapjait az iskolában is tanították, az itt megszerzett tudás felnőttkorban is hasznosnak

Csigatészta sodrására használt szövőborda és orsó, csörgő zománcos bögréből
Pasta comb and spindle used for making spiral pasta,
a rattle made from an enamel mug

bizonyult. A ma is népszerű „Csináld magad!” mozgalom már az 1960-as években elkezdődött a lakberendezéssel, a gyári hulladékok otthoni felhasználásával.

A háborút és az ötvenes éveket megélt generáció továbbvitte a „jó lesz még valamire” szemléletet, de már nem használta fel, amit gyűjtött. Az anyagi lehetőségek javulásával, a fogyasztási szokások változásával egyre nagyobb méreteket öltött a felesleges dolgok felhalmozása, eltűntek a javítással foglalkozó mesterek, kikoptak a praktikák. Egyre többen felismerik a fogyasztói társadalom által szükségtelenné degradált takarékos életmód fontosságát, szaporodnak a jó gyakorlatok, újrahasznosítási törekvések.

A környezettudatos építészet környezetbarát építőanyagokat és eljárásokat alkalmaz. Mind többen vásárolnak helyi terméket és élnek hulladékmentes szemlélettel. Feléledőben a javítás szükségessége.

A zero waste mozgalom környezettudatos szemléletet, fenntartható életmódot kínál. Alapelveiben – hulladékmentes életmód, a fogyasztás csökkentése, a tárgyak javítása, minél hosszabb használata, újrafelhasználása – a paraszti életmód gyakorlata köszön vissza. Ami korábban elődeinknek természetes volt, azt ma tudatosan kell vállalnunk, hogy fenntartható legyen az életünk!

Kiállítás Bélik Márton piliscsabai portáján
Exhibition at Márton Bélik's in Piliscsaba

Eco-conscious living, reducing consumption and recycling are inescapable issues in our age. The exhibition shows how the peasantry and subsequent urban-dwelling generations have approached these problems, and what ideas we can draw from the everyday practices of our ancestors.

Peasant folk used all that nature could provide; they built their houses and created their objects of everyday use from locally available materials. In the natural curvature and bifurcations of wood, they saw the shape of useful tools and implements: shepherds crooks, whisks or dibbles. Brooms or harrows were fashioned by tying together twigs or thorny branches. The simplest tools were almost always homemade.

Food was largely self-produced and rationed throughout the year. The diet and nutrition of peasant folk also followed a cyclical pattern. Wastefulness was an unknown concept. The methods and rational solutions used in the kitchen were partly born out of necessity: families needed inexpensive and simple meals that could be quickly prepared. On the other hand, they sought to make the most of the few ingredients available to them, preparing them in versatile ways. The frugal cooking of our grandmothers can serve as a model for today's kitchens. There was no waste in the household; organic waste was returned to the cycles of nature. Surplus materials that were accumulated in larger quantities (feathers, pieces of leather or rags) were collected by travelling merchants.

Peasant culture was characterised by a frugal lifestyle; they valued objects, sought to prolong their lifespan and recycle/reuse them whenever possible. Festive clothing and objects intended for permanent use were especially treasured and protected. Various techniques were employed to prevent and protect items from wear and tear. Everyday objects were used for as long as was possible – so far as they still served some function, albeit ever diminishing in the hierarchy of utility. Each apron, each pair of

boots had a unique "life journey". As clothing items were gradually worn out, they were downgraded from ceremonial to everyday attire, from street to home wear, until the given item of clothing could not be worn anymore.

In order to extend the lifespan of objects, repairs were made wherever possible. Textiles were mended, darned, sewn or patched up by the women of the household, so they could be worn again. "Better patched than tattered" was the general idea. Shoes, baskets and pots could equally be patched up. Men could repair wooden tools and implements, smaller furniture or structures. Repairs requiring skill were performed by trained specialists (cobblers, tailors, smiths or tinkers) whose work was necessary and valued.

When things were worn all the way, broken, or no longer functional, they were put aside just in case they would come in handy somewhere down the line. The bits and bobs stored in the attic, the carriage house or the yard were not considered waste to be disposed of. Instead they were regarded as reusable parts or materials. The broken blade of a scythe, for instance, could still be salvaged and turned into a knife or some other type of cutting implement. Most households had tools and the people who possessed the skills to work them.

Wood and textiles were the most common surplus material that accumulated in the homestead. Men were able to create or carve most anything out of wood, be it chairs, gopher traps, or toys. Women took old, worn garments and made them into children's clothing, nappies or woven rag rugs. The broken handle of a piece of pottery could be re-imagined as a toy horse in a child's hand. Objects that could no longer be used as originally intended or became redundant around the household were still not considered waste: they could continue to exist in other capacities or serve other functions. This type of reuse was most typical for furniture and objects made from durable materials.

Kisfiú köznapi ruhában, Törökbálint
Little boy in everyday clothes, Törökbálint

The elaborately ornamented hope chest that had passed from one generation to the next would eventually find its way up to the attic, still useful as a container of knickknacks.

Ending in up in a museum has often been the only way for these items to survive; they live on in their secondary function as exhibited museum objects. The majority of the material presently on display has not been seen by the public, having been added

to museum collections only in recent decades. These include old, battered tools, moulded to the hand of their owner, patched pieces of clothing, items that had been mended many times – all of which were stumbled upon by chance during fieldwork. The very fact of their survival is illustrative of the resilient and frugal mentality of peasant folk.

Agricultural/farming tools and household objects that have become obsolete as relics of an outdated way of life have been – and will continue to be – preserved by the generations that have remained in place. These objects are typically held onto as long as they carry some personal meaning to the younger folk, as relics of their ancestral history. They are sometimes displayed on the walls of the house or in the courtyard. Peasant objects can occasionally be found in the homes of urban dwelling descendants as well; they are keepsakes, identity-related objects, or decorative pieces preserving the handiwork of ancestors.

It was with the appearance of plastic that waste also began to accumulate in the homestead. While, initially, it was a thing of curiosity, in the end, it could not fit seamlessly into the long established order of peasant life. Those working in industry, however, were able to take both plastic and metals scraps and create new objects of everyday use. They assembled functioning mechanisms from parts of agricultural machinery and electronics.

Children were taught the basics of sewing and DIY at school. Such skills continued to prove immensely useful in adulthood as well. The DIY movement – which is so popular today – had already started in the 1960s, with home improvements and the manufacture-related waste and scrap materials. While the “it may come in handy” attitude was carried on by the generation that lived through the war and the 1950s, they were no longer able to find use for what they had collected. As the standard of living improved and consumption habits changed, the accumulation of excess became even more prevalent. Skilled

Habarófák
Wooden beaters

tradepersons specialising in various types of repair disappeared, good practices lost their relevance. Today, however, people are once again rediscovering the importance of thriftiness and the frugal mindset; good practices and recycling efforts are once again on the rise.

Green architecture utilises environmentally friendly building materials and practices. More and more people are buying local products and adopting a zero-waste approach. A repair and reuse-centred outlook appears to be regaining its vitality. The zero waste movement offers an environmentally conscious perspective and sustainable way of life. In its basic principles of minimising waste, reducing consumption, recycling and refocusing on repair to prolong lifespan, we find the practices of the old peasant households returning to our world. What was a matter of course for our ancestors in the past, we must now consciously adopt and make our own if we want to live sustainably.

A KIÁLLÍTÁSHOZ KAPCSOLÓDÓ PROGRAMOK

JÚNIUS 20. PÉNTEK, 18:00

KIÁLLÍTÁSMEGNYITŐ

Megnyitja: dr. Sári Zsolt, a Szentendrei Szabadtéri
Néprajzi Múzeum főigazgató-helyettese

JÚNIUS 22. SZOMBAT, 20:00-22:00

SZENTENDREI MÚZEUMOK ÉJSZAKÁJA

20:00–20:45 FÁBÓL VASKARIKA? | SZ. TÓTH JUDIT kurátor
tárlatvezetése a Takarékos módi c. kiállításban.

19:00–22:00 JÁTÉKOK ÚJRAGONDOLVA | Gombfoci,
papírgyöngy-készítés, fonaljáték és takarékos módi
a konyhában, praktikákkal, receptekkel
(felnőtteknek és gyerekeknek egyaránt).

AUGUSZTUS 31. SZOMBAT 16:00

Újra hasznos ötletek a divatban és a konyhában. Újra játszás.
Öltöztessünk madárjlesztőt!

SZEPTEMBER 5. CSÜTÖRTÖK, 11:00

SZENIOR CSÜTÖRTÖK

Kurátori tárlatvezetés

SZEPTEMBER 15. VASÁRNASZÖR, 10:00-12:00

CSALÁDI DÉLELŐTT | kreatív alkotó délelőtti családoknak

SZEPTEMBER 28. SZOMBAT, 16:00

MÚZEUMI MESÉK – önismereti foglalkozás

NAGY LUCA meseterapeutával 18+

OKTÓBER 5. SZOMBAT, 16:00

FINISSZÁZS

- **Jegy- és bérletvásárlás:** MűvészetMalom, Kmetty Múzeum, Kovács Margit Kerámiamúzeum, Ferenczy Múzeum, Czóbel Múzeum, Tourinform iroda, továbbá a www.jegymester.hu oldal.
- **Éves bérleteink elérhetők:** a múzeumi pénztárakban, jegymester.hu-n.
- **Hírlevél feliratkozás** (hírek, programok, érdekességek a Ferenczy Múzeumi Centrum életéből): www.femuz.hu
- A programváltoztatás jogát fenntartjuk!
- **A programok helyszíne:** Ferenczy Múzeum, Kossuth Lajos u. 5.

A brosúra a *Takarékos módj – Néprajzi kiállítás a környezetbarát tárgyhasználatról* c. kiállítás alkalmából készült.

Ferenczy Múzeumi Centrum, Szentendre,
2024. június 21. – október 6.

This brochure was published on the occasion
of the exhibition entitled *Frugal Living - Ethnographic Exhibition
of the Eco-Friendly Use of Objects* Ferenczy Museum Center,
Szentendre, 21 June 2024 – 6 October 2024

Kiadja · Publisher: Ferenczy Múzeumi Centrum

Felelős kiadó · Publication overseen by
Ferenczy Múzeumi Centrum igazgatója
Director of Ferenczy Museum Center

Kurátor · Curator: SZ. TÓTH Judit
Társkurátor · Co-curator: SZILÁGYI Zsófia Júlia

Grafikai terv · Graphic design: HERR Ágnes
Korrektúra · Proofreading: ZELEI Bori
Angol fordítás · English translation: RUDNAY Zsófia
Fotók · Photos: DEIM Balázs, SZ. Tóth Judit,
Sváb Sarok, Törökbálint anno

Nyomda · Press: Pannónia Nyomda Kft.

A borítón · on the cover:
CIGÁNY VÁZA · Gypsy vase

© szerzők · The authors
© fordítók · The translators
© Ferenczy Múzeumi Centrum, 2024

A brosúra szerzői jogilag védett. A kiadó előzetes írásos hozzájárulása nélkül részleteiben sem reprodukálható. · All rights reserved. No part of this brochure can be reproduced without express written permission from the publisher.

FERENCZY MÚZEUMI
CENTRUM

FERENCZY
MÚZEUM

Nemzeti
Kulturális
Alap

KULTÚRA·HU

ARTISBUSINESS

ÚjMűvészet®

fidelio

PAPAGENO

Szentendre

A kiállítás csütörtöktől vasárnapig
10 és 18 óra között látogatható.

The exhibition is on view from Thursday
to Sunday from 10 am to 6 pm.

FERENCZY MÚZEUMI
CENTRUM

SZENTENDRE
2024

Infó: +36 20 779 6657 | info@muzeumicentrum.hu
www.femuz.hu | [f /ferenczymuzeumicentrum](https://www.facebook.com/ferenczymuzeumicentrum)
[@ muzeumicentrum](https://www.instagram.com/muzeumicentrum) | [y ferenczymuzeumicentrum](https://www.youtube.com/ferenczymuzeumicentrum)

#TAKAREKOSMODI #FIGURALLIVING
#MUZEUMICENTRUM #AMUZEUMOKVAROSA #SZENTENDRE